

Pārdomas par tievknābja kuitalas novērojumu Latvijā 1926. gadā

RUSLANS
MATROZIS

Latvijas teritorijā sastopamo putnu sarakstā ir dažas sugas, kuras konstatētas tikai vienu reizi. No vēsturiskajiem novērojumiem lielākoties ir saglabājušies pierādījumi izbāzeņu veidā, bet vienai sugai atbilstošu pierādījumu nav. Tā ir tievknābja kuitala *Numenius tenuirostris*. Pieiesim šim novērojumam no pierādījumu izvērtēšanas viedokļa, lai izslēgtu kļūdu sugas noteikšanā.

Par tievknābja kuitalas sastopamību un statusu mūsdienās var izlasīt žurnālā "Putni dabā" publicētajā rakstā (Gulbe 2006). Mūsdienās suga tiek uzskatīta par globāli apdraudētu (vai pat jau izmirušu), tāpēc ir svarīgi apkopot un izvērtēt pieejamās ziņas par visiem tievknābja kuitalas novērojumiem.

Tievknābja kuitalas ligzdošana ir zināma tikai no 1909.–1924. gada ligzdu atradumiem Rietumsibīrijā – purvos Omskas apgabala ziemeļu daļā (Морозов 2002). No turienes uz tālākajām ziemošanas vietām Ziemeļāfrikā (Marokā, Tunisijā) šīs sugas putni pārlidoja caur Dienvideiropas valstīm. Jāatzīmē, ka mūsu kaimiņvalstīs (Somijā, Zviedrijā, Igaunijā, Lietuvā, Baltkrievijā un Krievijas Eiropas daļā) tievknābja kuitala nekad nav atzīmēta, tāpēc novērojums Latvijā ir visai neparasts.

Šīs sugas iekļaušanai Latvijas putnu faunas sarakstā par pamatu bija viena publikācija – 1929. gadā divu vadošo putnu novērotāju (ekspertu) – Aleksandra Grose (*Alexander Grosse*, 1883–1966) un Nikolaja fon Tranzē (*Nikolai von Transehe*, 1886–1969) publicētajā "Austrumbaltijas mugurkaulaino sarakstā" (Grosse, Transehe 1929), kur papildziņu sarakstā ir rakstīts: "*Numenius tenuirostris* Vieill. –

Preparatoris E. Köppen (Rīgā) 1926. g. rudenī saņēma vienu eksemplāru, nošautu Vec-Gulbenē."

Vai 1929. gadā publicētā ziņojuma autori paši ir redzējuši šo eksemplāru? 1935. gadā izdotajā "Latvijas mugurkaulainu noteicējā", kas papildināja 1929. gada publikāciju ar sugu noteikšanas pazīmēm, A. Grose šo sugu ir atzīmējis ar nosaukumu Sibīrijas kluite, bet norādītajās atšķiršanas pazīmēs no citām kuitalu sugām tievknābja kuitalas un lietuvaīņa izmēri pārklājas (Grosse 1935), kas liecina par specifiskās abu sugu atšķiršanas literatūras trūkumu autora rīcībā. Gadu vēlāk, 1936. gadā, grāmatā "Latvijas putni" šī suga tika nosaukta par Sibīrijas kuitalu, turklāt kļūdaini atzīmējot sugas perēšanas reģionu, iekļaujot Dienvideiropu un Ziemeļāfriku (Transehe, Sināts 1936), kur tievknābja kuitala sastopama ceļošanas laikā. Svarīgi atzīmēt, ka 1965. gadā viens no pirmā ziņojuma autoriem – N. Tranzē – savā grāmatā ir atzīmējis, ka šo putnu nav redzējis ("*Ich habe den Vogel nicht untersucht*"), tādējādi arī viņam vēlākajos gados nebija pārlicības par sugas pareizu noteikšanu (Transehe 1965). Domājams, ka arī A. Grose nav redzējis šo putnu.

Ko mēs zinām par cilvēku, kas ir noteicis sugu, – preparatoru E. Kēpenu? No dažādiem avotiem ir zināms, ka Ernsts Kēpens (*Ernst Koppen*, dzimis Rīgā 03.02.1889., miršanas gads un vieta nav zināmi) bija baltvācu izcelsmes taksidermists un dabas fotogrāfs, kas darbojās Latvijā vismaz no 1921. gada līdz 1939. gadam. Ir ziņas, ka viņš bija Rīgas Dabas pētnieku biedrības Doma muzeja Dabaszinātniskās nodaļas konservatora F. Štola (*Ferdinand Erdmann Stoll*, 1874–1966) māceklis taksidermijas mākslā. Dzīvojis un strādājis Rīgā. No muzejos esošajiem izbāzeņiem varētu secināt, ka putnus izbāšanai viņš pats šāvis Rīgā un tās apkārtnē, kā arī pircis Daugavmalas tirgū, kur 20. gs. 20.–30. gados pārdeva arī nošautus savvaļas putnus no plašākas apkārtnes. Ticams, ka pircis putnus arī no medniekiem. Pats E. Kēpens nav publicējis rakstus par putniem. No

publicētā apraksta ir skaidrs, ka šo putnu E. Kēpens nav šāvis pats, bet ir no kāda saņēmis. Vai viņš bija labs putnu eksperts un varēja pats precīzi noteikt šo sugu? Diemžēl nav saglabājušās atmiņas par šo cilvēku, par viņa zināšanām putnu noteikšanā. Jāatzīmē, ka N. Tranzē 1965. gada grāmatā, sadaļā par aktīvākajiem putnu vērotājiem un pētniekiem, E. Kēpenu nav minējis, arī citos publicētajos avotos par baltvācu putnu pētniekiem nav nekādas informācijas par šo cilvēku. Tādējādi varētu pieļaut, ka viņa zināšanas putnu noteikšanā un viņa aktivitātes putnu pētīšanā nebija vēra ņemamas.

Vai ir saglabājis šis putna eksemplārs? Cik zināms, konkrētā putna izbāzenis vai ādiņa nekad nav bijuši nevienā no Latvijas dabaszinātniskajiem muzejiem. Svarīgi atzīmēt, ka E. Kēpens nevarēja precīzi informēt par putna iegūšanas laiku (1926. gada rudens), kaut gan pie viņa veidotajiem izbāzeņiem vienmēr precīzi norādīta iegūšanas vieta un datums, kas bija tā laika prakses neatņemama sastāvdaļa. Tas varētu liecināt, ka putns netika izbāzts, iespējams, ka bijis slīktā stāvoklī, un informācija par šo putnu tika sniegta pēc atmiņas.

Jāatzīmē, ka 1933. gadā vēsturnieks Viktors Lamsters (1903–1971) rakstā par medijamo putnu noteikšanu par tievknābja kuitalu ir rakstījis: "Izgl. M. Skolu muzejā esošā eksemplāra (nomedīta Sibīrijā) garums 42 cm, spārns 25,4 cm, aste 10 cm, stils 6,4 cm, knābis 7,5 cm. Knābis smalki veidots, ne visai liekts. Tērpa ziņā līdzīga lielai kuitalai, tikai ķermeņa apakšpuses gareniskās svītrīņas tai vairāk ieapaļas un sirdsveidīgas" (Lamsters 1933). Sniegtie mērījumu dati atbilst tievknābja kuitalas izmēriem (pārbaudīts pēc: Козлова 1962). No kurienes Skolu muzejā varēja būt šis eksemplārs? Visticamāk, tas šajā muzejā nonācis no aktīvā mednieka un vēlāk pazīstamā putnu taksidermista un popularizētāja Kārļa Grīguļa (1884–1972), kas 27 dzīves gadus pavadījis Sibīrijā, bet 1924. gadā nolēmis atgriezties atpakaļ Latvijā. No Krievijas pa diplomātisko pastu K. Grīgulis nosūtījis 65

Sibīrijas putnu ādiņas, kuras ievāktas Omskas apkārtnē (Grigulis 1929). Īpaši jāuzsver, ka purvi Omskas apgabalā ir vienīgā vieta, no kuras ir saņemtas ziņas par tievknābja kuitalas ligzdošanu, un tieši laikā, kad K. Grigulis vācis tur sastopamo putnu ādiņas (1923.–1924. g.). Diemžēl nav zināms, kas laika gaitā noticis ar šo tievknābja kuitalas eksemplāru, jo mūsdienās Latvijas Dabas muzeja kolekcijā tas vairs nav atrodams.

Ar ko varēja būt sajaukta tievknābja kuitala? Pēc morfoloģiskajām pazīmēm un izskata tievknābja kuitala varēja būt sajaukta ar bieži sastopamajām kuitalu sugām – kuitalu *Numenius arquata* un lietuvaini *Numenius phaeopus* (Анон 2002). Pēc kādām pazīmēm noteikta suga, nav zināms. Ticams, ka E. Kēpena rīcībā 1926. gada rudenī tiešām bija nonākusi

kādas sugas kuitala, kuru viņš varēja noteikt nepareizi.

Ņemot vērā iepriekš minēto, ir pamats apšaubīt tievknābja kuitalas iegūšanas gadījumu Latvijā 1926. gadā šīs sugas apstiprināšanai nepietiekamu pierādījumu dēļ. Jebkuras jaunās sugas apstiprināšanai Latvijas putnu sarakstā tomēr nepieciešami "atbilstoši pierādījumi" (piemēram, attiecīgā putna izbāzenis vai ādiņa, detalizēts apraksts, fotogrāfija), īpaši sugām, kuras varētu iecerēt visai reti, lai izslēgtu jebkādas aizdomas par iespējamo kļūdu noteikšanā. Diemžēl pašlaik mums nav detalizētāka šā putna apraksta, pats putns nav saglabājies, bet ziņa balstās uz nepārbaudītu paziņojumu no taksidermista, kas, domājams, nav bijis ornitoloģijas eksperts.

Autora adrese: matruslv@inbox.lv

Tievknābja kuitala (izbāzenis Sanktpēterburgas Zooloģijas muzejā).
Foto: R. Matrozis

Literatūra

Grigulis K. 1929. Medības Sibīrijas ezeros – Latvijas muzejiem. *Mednieks un Makšķernieks* 7: 199–205.

Grosse A. 1935. Latvijas mugurkaulainu noteicējs. Rīga: Rīgas Dabaszinātņu biedrības izdevums, 240 lpp.

Grosse A., Transehe N. 1929. Austrumbaltijas mugurkaulaino saraksts. Rīgas Dabaspētnieku biedrības darbi, 18. burtņica, 75 lpp.

Gulbe E. 2006. Tievknābja kuitala: zināmais un nezināmais. *Putni dabā* 16.3: 21–24.

Lamsters V. 1933. Latvijas medību faunas noteicējs. Putni. *Mednieks un Makšķernieks* 7: 200–205.

Transehe N. 1965. Die Vogelwelt Lettlands. Hannover-Doehren,

Harro v. Hirschheydt, 229 S.

Transehe N., Sināts R. 1936. Latvijas putni. Rīga: Mežu Departamenta izdevums, 361 lpp.

Анон. 2002. Как отличить тонкоклювого кроншнепа от среднего и большого. Мир птиц 3: 5.

Козлова Е.В. 1962. Фауна СССР. Птицы. Ржанкообразные. Подотряд кулики. Том II. вып. 1., часть 3. Москва, Ленинград, издательство Академии наук СССР, 433 с.

Морозов В.В. 2002. История поисков мест гнездования тонкоклювого кроншнепа. Мир птиц 3: 2–5.

ZIEDO LOB VISĀ LATVIJĀ

Tagad atbalstīt Latvijas Ornitoloģijas biedrības darbu Latvijas putnu un to dzīvesvietu aizsardzībā ir iespējams arī, izmantojot LOB ziedojumu kastītes.

Pašlaik ziedojumu kastītes pieejamas:

- Bukaišu bibliotēkā – "Lidoņi", Bukaiši, Bukaišu pag., Tērvetes nov.
- Dizaina aksesuāru salondarbnīcā "Burleska" – Mazā Nometņu iela 47, Rīga
- SIA "Kolkasrags" – "Brigas", Kolkas pag., Dundagas nov.
- SIA "Mūsa Auto" – Skanstes iela 33, Rīga
- Salonā "Modes Esence" – Marijas iela 25, Rīga
- Veikalā makšķerniekiem "CRABIS" – Dzirciema iela 70, Rīga
- Pludmales sporta centrā "Brazīlija" – Jūrkalnes iela 100, Rīga
- Ropažu novada bibliotēkā – Sporta iela 2 korp. 3, Ropaži, Ropažu nov.

Ja vēlies un ir iespēja kādā vietā izvietot ziedojumu kastīti, raksti LOB uz e-pasta adresi putni@lob.lv vai zvani 67221580!

